

Bijlage Waarderingscriteria

versie 1 - 2018

Waarom criteria?

Waarderingscriteria zijn niet bedoeld als keurslijf, wel als 'vehikels' om aspecten van waardering aan op te hangen. Belangrijk is dat iedereen een bepaald criterium, zoals 'belevingswaarde', op dezelfde wijze begrijpt. Noteer daarom goed interpretaties die van dit stappenplan afwijken. Misschien komen er bij u nog andere zaken op. Vraag u daarom bij het waarderen ook steeds af of er nog andere aspecten zijn die dit erfgoed bijzonder maken.

Omschrijving criteria

Per type geven we na een korte omschrijving een paar voorbeelden, en geven aan wie dat meestal bepaalt, met enkele sturende vragen. Ook geven we synoniemen aan, vooral diegene die in Vlaanderen gebruikt worden in het Onroerenderfgoeddecreet en soms het Topstukkendecreet. Daarnaast zijn termen aangegeven die in de museale sector bekend zijn (uit: Op de museale weegschaal. Collectiewaardering in zes stappen, zie Verder lezen)

Weging en ontwikkelpotentieel

In dit stappenplan is de weging van een bepaalde waarde belangrijk. Daarin drukt u uit hoe sterk die waarde aanwezig is. Dat helpt om een beslissing te nemen over het lot van objecten of elementen van het geheel bij een herbestemming. Daarom is ook een soort van onderlinge weging, gebaseerd op vergelijking, noodzakelijk.

Voor het FORMULIER WAARDERING hanteren we een kwalitatieve weging in vier niveaus (van 'hoog' tot 'geen'). Belangrijk: doe dit vanuit uw vastgesteld perspectief, dat zal meestal lokaal zijn. Als u het belangrijk vindt om ook een weging op een andere schaal aan te geven, kan u ook die weging aangeven met de afkorting (O organisatie, L lokaal, R regionaal en NI nationaal/internationaal).

Soms wilt u bij een bepaalde score aangeven dat een bepaalde waardering in de toekomst hoger kan zijn, bv. na meer onderzoek. Dit noemt men het ontwikkelpotentieel. Daarom kan u dat ook aangeven in het waarderingsformulier, alsook de mogelijkheden beschrijven.

A. Kwaliteiten

Wat?

Een eerste reeks vragen heeft betrekking op de kwaliteiten van het erfgoed, zonder dat er daarom al echte erfgoedwaarden aan worden toegeschreven. Voor dit stappenplan zijn vijf kwaliteiten opgenomen: conditie, ensemble, herkomst, zeldzaamheid en representativiteit.

A.1. Conditie

Wat?

De conditie van het erfgoed is de mate waarin het erfgoed in een goede materiële toestand is. Een hoge gaafheid betekent dat het in een perfecte conditie is en alle onderdelen nog aanwezig zijn.

Dat verhoogt vaak het belang van een object, zeker als de andere gelijkaardige objecten in een minder goede toestand verkeren.

Voorbeeld geheel

Een geheel met nog veel 'originale' elementen, dat als volledig kan worden getypeerd, die zich daarenboven in een goede staat bevinden, scoort hoog op conditie. Een goed voorbeeld is de Keizerskapel in Antwerpen, een ambachtskapel.

Voorbeeld elementen

Een vaandel waarvan het textiel en de kleuren perfect bewaard zijn wordt als waardevoller beschouwd dan hetzelfde vaandel dat verbleekt en gescheurd is. Een slechte toestand kan de waarde kan het erfgoed verminderen en zal dikwijls een bestemming bemoeilijken.

Wie?

De inspectierapporten van Monumentenwacht interieur bevatten een toestandsbeschrijving van de objecten of interieurelementen. De monumentenwachters kunnen ook een uitspraak doen over de staat van het gebouw en de invloed daarvan op het interieur en de objecten. Ook een restaurator-conservator kan een conditierapport opmaken van de te waarderen elementen en onderdelen.

Sturende vragen

- *Wat is de conditie, de fysieke toestand van het erfgoed?*
- *Is het in een goede toestand vergeleken met soortgelijk erfgoed?*
- *Is het volledig, intact?*
- *Zijn alle onderdelen nog aanwezig?*
- *Wat is de huidige staat van onderhoud?*
- *Kan het nog gebruikt worden zonder dat grote schade optreedt?*
- *Kan het nog de functie vervullen waarvoor het bedoeld is zonder dat het stuk gaat?*

Synoniemen

Op de museale weegschaal: "toestand"

Verwant met criterium uit het *Onroerenderfgoeddecreet*: "Herkenbaarheid: geeft aan in hoeverre het onroerend goed een goed herkenbare uitdrukking is van zijn oorspronkelijke functie, uitzicht of vormgeving, of van een belangrijke fase in de latere ontwikkeling daarvan." Ook verwant aan "educatieve waarde".

Verwante termen: intact, materiële integriteit, staat, authenticiteit

Weging

Gebruik de gangbare scores en definities: goed, redelijk, matig, slecht zoals Monumentenwacht die gebruikt.

Goed: voor een goede instandhouding zijn geen onmiddellijke ingrepen vereist.

Redelijk: de vastgestelde onvolkomenheden zijn nog niet acuut. Wel is een verhoogde waakzaamheid geboden om zonodig tijdig te kunnen ingrijpen.

Matig: plaatselijke gebreken werden vastgesteld. Zij moeten tijdig hersteld worden.

Slecht: een snelle, grondige ingreep dringt zich op.

Ontwikkelpotentieel

Als restauratie/conservatie mogelijk is, is er wel sprake van een hoog ontwikkelpotentieel. Als het object 'total loss' is of het – tegenovergestelde- in een prima staat, is het ontwikkelpotentieel 'geen'.

A.2. Ensemble

Wat?

In veel gevallen is er een belangrijke historische samenhang tussen de onderdelen van een erfgoedgedeelte, tussen roerende en onroerende elementen. Maar naast de samenhang tussen gebouwen en hun inrichting bedoelt men met 'ensemble' ook de samenhang van roerende objecten onderling. Dat verhoogt sterk de erfgoedwaarden en is een belangrijk criterium om te beslissen over de toekomst van de elementen. Dan is het belangrijk dat ze in groep bij elkaar blijven.

Voorbeeld geheel

Voor gehelen omschrijven we de samenhang tussen de elementen onderling en met het gebouw (interne samenhang). De parochiekerk van Vivenkapelle is een mooi voorbeeld van een ensemble: de meeste elementen zijn zoals het gebouw in een neogotische stijl ontworpen, door architect J.-B. de Béthune.

Voorbeeld element

Bij een element gebruiken we de term ensemblewaarde als het behoort tot een samenhangend geheel (externe samenhang). Alle voorwerpen van een bepaalde broederschap hebben ensemblewaarde, zoals die van de broederschap van Onze-Lieve-Vrouw in de Antwerpse kathedraal.

Wie?

De erfgoedexpert voor de historische waardering én de lokale vertegenwoordiger van de gebruiker/beheerder zullen dit samen bepalen. Als het om een beschermd monument gaat, is deze waarde soms expliciet vermeld in een besluit of zijn hiervan indicaties in het archief van het Agentschap Onroerend Erfgoed aanwezig.

Sturende vragen

- *In welke mate versterken relaties tussen elementen en hun plaatsing de betekenis van het geheel?*
- *Hebben de elementen een sterke band met elkaar? Welke?*
- *Is het erfgoedgedeelte belangrijk omdat het een specifiek type is?*
- *Is er sprake van stijleenheid?*
- *Heeft één ontwerper veel objecten vormgegeven waardoor er een eenheid ontstaat?*
- *Kan het geheel omschreven worden als een 'tijdscapsule'?*
- *Is er sprake van samenhang en harmonie, 'eenheid voor het oog'?*

- *Is het geheel méér dan de som van de aparte voorwerpen?*
- *Zou er een groot verlies aan erfgoedwaarden voor het geheel ervaren worden als voorwerpen en interieurelementen verwijderd werden?*

Synoniemen

Definitie uit het *Onroerenderfgoeddecreet*: "Ensemblewaarde geeft aan in hoeverre het onroerend goed een sterke samenhang vertoont tussen de verschillende elementen."

Verwante termen: contextuele integriteit, eenheid, intact, conceptuele integriteit

Weging

Gebruik hoog, gemiddeld, laag, geen

Ontwikkelpotentieel

Het bijeenbrengen van elementen uit een ensemble, die in de tijd verspreid raakten, kan deze waarde verhogen. Bij sommige elementen is er dus een hoog ontwikkelpotentieel.

A.3. Herkomst

Wat?

Met herkomst bedoelt men het levensverhaal van het erfgoed, de biografie van het object. In het jargon: de 'provenance' en vooral de bekendheid daarvan. Als de herkomst compleet onbekend is, is het vaak moeilijk een historische waarde toe te kennen. Daarentegen zal erfgoed waarvan de herkomst goedgekend is, hoger gewaardeerd worden dan hetzelfde object waarover niets geweten is.

Deze waardering blijkt sterk uit het bronnenonderzoek bij STAP 2, de identificatie: zijn er bronnen beschikbaar, zijn ze volledig?

Voorbeeld geheel

Voor gebouwen wordt deze term niet vaak gebruikt. Als de bouw-, bewonings- en gebruiksgeschiedenis goed bekend is, zou dit criterium hoog kunnen scoren.

Voorbeeld element

Een zilveren kelk met inscriptie van de kerk waarvoor het gemaakt is en daarbij nog merken waaruit datering en maker af te lezen valt, heeft doorgaans een hoge herkomstwaarde. Of textiel waarvan de aankoop in de rekeningen is vermeld, enz.

Wie?

Soms kan de erfgoedexpert voor de historische waardering dit bepalen, als het nodig is geruggensteund door andere specialisten. Vaak hebben lokale vertegenwoordigers deze kennis in huis of zijn er lokale bronnen (archieven, publicaties).

Sturende vragen

- *Is bekend waar het erfgoed vandaan komt?*
- *Is bekend wie het erfgoed gemaakt of ontworpen heeft?*

- *Is bekend wie de opdrachtgever voor het maken van het erfgoed is?*
- *Is bekend wie het erfgoed gebruikte, beheerde en in zijn bezit had?*
- *Zijn er gegevens bekend over de herkomst?*
- *Hoe betrouwbaar en kwaliteitsvol zijn de informatiebronnen (bv. een oorspronkelijke archiefrekening wordt doorgaans als meer betrouwbaar beschouwd dan mondeling doorgegeven gegevens over de aankoop)?*
- *Is de geschiedenis van het erfgoed goed gedocumenteerd?*
- *Is dit uitzonderlijk goed gedocumenteerd voor zijn type?*
- *Wat is de kwaliteit van al die bronnen?*

Synoniemen

Op de museale weegschaal: herkomst

Verwante termen: provenance, pedigree, biografie, levensverhaal, documentaire waarde, ...

Weging

Hoog/gemiddeld/laag/geen

Ontwikkelpotentieel

Indien geen herkomst bekend is, scoort u dit laag maar is het ontwikkelpotentieel meestal hoog. Herkomstonderzoek zal ook de historische waarde meestal verhogen, dus ook dat ontwikkelpotentieel is dan hoger.

A.4. Zeldzaamheid

Wat?

Erfgoed dat zeldzaam is, is waardevol. Iets over de zeldzaamheid zeggen kan alleen door een vergelijking met andere erfgoedgedelven en objecten. Iets is bijvoorbeeld uniek omdat het één van de laatst overgebleven voorbeelden van z'n soort is.

Druk zeker uit binnen welk perspectief de zeldzaamheid geldt: iets kan uniek zijn op lokaal niveau, maar op regionaal niveau veel voorkomend.

Voorbeelden geheel

Een kerk kan door haar aparte stijl, bv. het modernisme, een zeldzaam voorbeeld zijn van een parochiekerk in een bepaalde stad (lokaal) of zelfs regionaal. De Keizerskapel in Antwerpen is één van de zeldzame ambachtskapellen in Antwerpen en de enige die nog beschikt over haar authentieke inboedel vanaf de 17de eeuw.

Voorbeeld element

Middeleeuws liturgisch vaatwerk is in een Vlaamse parochiekerk zeer zeldzaam.

Wie?

Meestal zal de erfgoedsspecialist een uitspraak doen over het weinig of veel voorkomen van dit erf-

goed, binnen het gekozen perspectief.

Sturende vragen

- *Is er weinig vergelijkbaar erfgoed?*
- *Is het erfgoed uniek in zijn soort?*
- *Hoe belangrijk is dit geheel of dit object in vergelijking met andere objecten in de omgeving/de regio/nationaal of internationaal?*
- *Heeft het erfgoed bijzondere en/of uitzonderlijke kenmerken waardoor het zich onderscheidt van ander erfgoed?*

Synoniem

Uit het *Onroerenderfgoeddecreet* (perspectief: Vlaanderen): “Zeldzaamheid geeft aan in hoeverre het onroerend goed uitzonderlijk voorkomt in relatie met de geografische context, de historische context, de typologie of het oeuvre.”

Uit het *Topstukkendecreet* (perspectief: Vlaanderen): “Zeldzaam is een roerend goed of een verzameling waarvan er nagenoeg geen andere – gelijke of gelijksoortige – in dezelfde staat binnen de Vlaamse Gemeenschap aanwezig zijn, zoals bijvoorbeeld het enige gekende kunstwerk in Vlaanderen van een beroemd en algemeen erkend schilder uit de kunstgeschiedenis.”

Verwante termen: uniciteit

Weging

Gebruik hoog/gemiddeld/laag/geen en combineer die met de letters voor het perspectief O, L, R of NI.

Ontwikkelpotentieel

Meestal minder relevant. Tenzij u kan aangeven dat andere vergelijkbare gehelen of elementen snel aan het verdwijnen zijn, waardoor deze waarde in de toekomst zal ontwikkelen.

A.5. Representativiteit

Wat?

Erfgoed is representatief wanneer het een typisch voorbeeld is van een bepaalde soort of categorie. Iets over de representativiteit zeggen kan enkel door het erfgoed te vergelijken met andere erfgoedgehelen en objecten. Druk zeker uit voor welk niveau dit typisch is: voor een bepaalde gemeente, streek of regio?

Voorbeeld geheel

De Sint-Willibrorduskerk in Antwerpen is representatief voor de 19de-eeuwse neogotische stadskerken in Vlaanderen.

Voorbeeld element

Een bepaalde kazuifel is door zijn model en vormgeving representatief voor de liturgische vernieuwingen na Vaticanum II, en een typisch voorbeeld van de productie van een bepaald atelier.

Wie?

Meestal zal de erfgoedsspecialist een uitspraak doen over het typische van dit erfgoed.

Sturende vragen

- *Is dit erfgoed een goed voorbeeld van zijn type?*
- *Is het typisch voor een bepaalde levensstijl, periode, gebruik, ontwerp of activiteit?*

Synoniemen

Uit het *Onroerenderfgoeddecreet*: "Representativiteit geeft aan in hoeverre het onroerend goed typerend is voor een geografische of historische context of een welbepaalde typologie of een bepaald oeuvre."

Verwante termen: voorbeeldwaarde, prototype, type-exemplaar, ...

Weging

Gebruik hoog/gemiddeld/laag/geen

Ontwikkelpotentieel

Meestal minder relevant.

B. Historische waarden

Wat?

De historische waarden zijn voor dit stappenplan in 5 types onderverdeeld: algemene historische waarde, kerkhistorische waarde, historisch-artistieke waarde, nijverheidshistorische waarde en onderzoekswaarde.

Wie?

Doorgaans zal de erfgoedsspecialist deze waarden bepalen, met sterke en soms cruciale inbreng van lokale historische kennis en geruggensteund door experts zoals architectuur-, kunsthistorici en archeologen.

B.1. Algemene historische waarde

Wat?

Erfgoed met een historische waarde heeft de eigenschap dat het aspecten van de geschiedenis belicht en tot leven brengt. Het belichaamt de niet-religieuze geschiedenis van een historische figuur, gebeurtenis, tendens of activiteit uit het verleden.

Voorbeeld geheel

In Antwerpen is de Sint-Jacobskerk nauw verbonden met de figuur van Peter Paul Rubens. Onder meer daardoor geniet deze kerk een hoge algemene historische waarde.

Voorbeeld element

Het epitaaf boven Rubens' graf heeft een hoge historische waarde door zijn duidelijke en gave verband met de figuur van Rubens.

Sturende vragen

- *Illustreert het erfgoed het werk, het leven of de nagedachtenis van een belangrijke historische figuur, bevolkingsgroep, organisatie of instelling? Denk aan grafstenen, epitafen of religieuze voorwerpen van historische figuren.*
- *Illustreert het erfgoed een belangrijke historische gebeurtenis of activiteit? Denk aan erfgoedobjecten met sporen van de Beeldenstorm, de Franse Revolutie, of aan oorlogsmonumenten en andere duidelijke 'memorialen'.*

Synoniemen

Verwant aan historische en volkskundige waarde uit het *Onroerenderfgoeddecreet*: "Historische waarde: een onroerend goed heeft historische waarde als het getuigt van een (maatschappelijke) ontwikkeling, gebeurtenis, figuur, instelling of landgebruik uit het verleden van de mens." "Volkskundige waarde: Een onroerend goed heeft volkskundige waarde als het getuigt van gebruiken en gewoonten, voorstellingen en tradities van een specifieke bevolkingsgroep of gemeenschap in het verleden."

Verwant aan criterium Onmisbaar uit het *Topstukendecreet*: "Criterium Onmisbaar: -een bijzondere waarde voor het collectieve geheugen: Het voorwerp of de verzameling is een duidelijke herinnering aan onder meer personen, gebeurtenissen of tradities die belangrijk zijn voor de cultuur, de geschiedenis of de wetenschapsbeoefening van Vlaanderen. Dit is vooral een typisch historisch selectiecriteria. Men kan hierbij bijvoorbeeld denken aan portretten van historisch belangrijke figuren, geschilderd door een groot en algemeen erkend kunstenaar." "Criterium Onmisbaar: -een schakelfunctie: Het voorwerp of de verzameling is een relevante schakel in een ontwikkeling die belangrijk is voor de beoefening van de kunst, de cultuurgeschiedenis, de archeologie, de geschiedenis of de wetenschapsbeoefening. Een object met een schakelfunctie toont een essentiële fase/omwenteling in het oeuvre van een kunstenaar, van een school of stijl of van een ontwikkeling in de wetenschap. Men kan bijvoorbeeld denken aan het eerste werk waarin een kunstenaar een nieuwe richting en stijl inslaat, kunstwerken waarvan de opdracht bekend is zodat zij in tijd of ruimte kunnen geplaatst worden en aan kunstwerken met een nieuwe iconografie."

Verwant aan: biografische waarde, associatieve waarde, ...

Weging

Hoog/gemiddeld/laag/geen

Ontwikkelpotentieel

Verder historisch onderzoek biedt soms de mogelijkheid om deze waardering te verhogen voor bepaalde elementen. Sommige elementen zijn al uitvoerig bestudeerd, waardoor het ontwikkelpotentieel gering is.

B.2. Kerkhistorische waarde

Wat?

Kerkhistorische waarden illustreren de gebruiken of geschiedenis van de kerk (ook de Kerk in het

algemeen), een specifieke parochie, een broederschap, of de geschiedenis van de liturgie.

Voorbeeld geheel

De kerk van Carolus-Borromeus in Antwerpen symboliseert de aanwezigheid en de lotgevallen van de Jezuïeten in de Nederlanden en heeft daardoor op zich al een hoge kerkhistorische waarde op nationaal niveau.

Voorbeeld element

Het laatgotische koorgestoelte van de Sint-Salvatorskerk in Brugge weerstond de plundering van de Beeldenstorm. De wapenschilden zijn van de ridders van de Orde van het Gulden Vlies, die deelnamen aan het kapittel in de 15de eeuw. Mede daardoor is het van hoge kerkhistorische waarde.

Sturende vragen

- *Bevat het erfgoed gegevens over bepaalde groepen die belangrijk waren voor/in de kerk? Denk aan: namen op kerkbanken, namenlijsten van kerkmeesters van broederschappen, processievaandels van broederschappen, vaatwerk met inscripties over oudere parochies...?*
- *Kan het erfgoed geassocieerd worden met belangrijke groepen, figuren of gebeurtenissen van de kerk? Denk aan: kerkmeestersbanken, rouwborden, graven van clerici...*
- *Illustreert dit erfgoed specifieke gebruiken of de 'levensstijl' van de Kerk? Denk aan: objecten die gebruikt werden en worden om de sacramenten toe te dienen (ziekenlantaarns, ratels en zalfpotjes), andere liturgische objecten (bv. altaartextiel). Het gaat ook om objecten die kenmerkend zijn voor oudere liturgische gebruiken, voor Vaticanum II.*
- *Illustreert dit erfgoed de levensstijl van een bepaalde groep binnen de kerk? Denk aan: rijkelijk gedecoreerde kapellen van de lokale adel, sacristieën...*

Weging

Hoog/gemiddeld/laag/geen

Ontwikkelpotentieel

Verder historisch onderzoek biedt soms de mogelijkheid om deze waardering te verhogen voor bepaalde elementen. Sommige elementen zijn al uitvoerig bestudeerd, waardoor het ontwikkelpotentieel gering is.

B.3. Historisch-artistieke waarde

Wat?

Erfgoed met een historisch-artistieke waarde illustreert overtuigend een aspect van de kunstgeschiedenis als het over voorwerpen gaat, van de architectuurgeschiedenis als het over bouwkundige en interieurelementen gaat en van de muziekgeschiedenis als het over muzikaal erfgoed gaat. Dit erfgoed is met aandacht ontworpen, vormgegeven en/of uitgevoerd.

Voorbeeld geheel

De parochiekerk Sint-Salvator in Harelbeke uit 1769-1773 is een ontwerp van Laurent-Benoît Dewez, die beschouwd wordt als de meest vooraanstaande achttiende-eeuwse architect van de Zuidelijke Nederlanden en een van de eerste 'totaalarchitecten'. De toen vernieuwende neoclassicistische stijl is doorgetrokken tot in de interieurelementen.

Voorbeeld element

Het schilderij de Tronende Madonna van Lancelot Blondeel in de Brugse Sint-Salvatorskerk uit 1545 is beschermd als Topstuk o.w.v. zijn hoge historisch-artistische waarde voor Vlaanderen. Blondeel wordt beschouwd als één van de belangrijkste vertegenwoordigers van de eerste generatie Brugse renaissancekunstenaars en paste in dit schilderij het toen zeer nieuwe 'rolwerk' toe.

Sturende vragen

- *Getuigt het erfgoed van kunstzin?*
- *Wordt het beschouwd als creatief, origineel en vernieuwend?*
- *Is het ontworpen en/of vervaardigd door een bekende kunstenaar, instrumentenbouwer, ontwerper of architect?*
- *Illustreert het een ontwikkeling in de kunstgeschiedenis?*
- *Is dit erfgoed belangrijk voor de geschiedenis van de architectuur of ornamentiek?*
- *Is dit erfgoed belangrijk voor de geschiedenis van de muziek?*
- *Is dit erfgoed een goed voorbeeld van een specifieke stijl of stroming uit de muziek-, architectuur- of kunstgeschiedenis?*

Synoniem

Verwante criteria in het *Onroerenderfgoeddecreet*: "Architecturale waarde: een onroerend goed heeft architecturale waarde als het getuigt van een fase of aspect van de (landschaps)architectuur of de bouwkunst in het verleden. Het kan gaan om typologie, stijl, oeuvre of materiaalgebruik." "Kunsthistorische waarde: artistieke waarde: Een onroerend goed heeft artistieke waarde als het getuigt van het kunstzinnige streven van de mens in het verleden."

Verwant criterium in het *Topstukkendecreet* "Een bijzondere artistieke waarde duidt op het artistieke belang van het voorwerp of de verzameling in vergelijking met de gekende kunstproductie. Men kan hierbij bijvoorbeeld denken aan wat algemeen erkend wordt als het belangrijkste meesterwerk uit de edelsmeedkunst in Vlaanderen uit een bepaalde periode omwille van de constructie van het object en het gebruik en de bewerking van de materialen. Deze voorwerpen zijn de artistieke referentiewerken voor de productie van een bepaalde periode en plaats."

Verwante termen: kunsthistorische waarde, architectuurhistorische waarde, ontwerpwaarde, designwaarde, decoratieve waarde, esthetische waarde

Weging

Hoog/gemiddeld/laag/geen

B.4. Nijverheidshistorische waarde

Wat?

De nijverheidshistorische waarde drukt het belang uit van de historisch-ambachtelijke of historisch-industriële waarde.

Voorbeeld geheel

De Sint-Suzannakerk in Schaarbeek wordt beschouwd als de eerste kerk in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest waarbij beton het belangrijkste bouw materiaal was.

Voorbeeld element

Altaartextiel met naaldkant zal steeds waardevoller bevonden worden dan dat met machinale kant.

Sturende vragen

- *Is dit erfgoed een belangrijke of bijzondere uitdrukking van een historisch ambacht?*
- *Demonstreert het erfgoed een hoge graad van technisch vernuft en vakmanschap?*
- *Illustreert het erfgoed technische innovaties of belangrijke of verloren gegane technische procedés?*
- *Is het representatief voor of een zeldzame uitdrukking van een bepaalde nijverheid?*
- *Is het een belangrijk voorbeeld van een specifiek materiaalgebruik of een constructietechniek?*

Synoniemen

Verwante criteria uit het *Onroerenderfgoeddecreet*: "Industrieel-archeologische waarde: een onroerend goed heeft industrieel-archeologische waarde als het getuigt van een ambachtelijk of industrieel verleden." "Technische waarde: een onroerend goed heeft technische waarde als het de ontwikkeling van de (cultuur)techniek in het verleden illustreert. Het gaat om technische toepassingen als illustratie van zowel traditionele als innovatieve technieken en materialen."

Weging

Hoog/gemiddeld/laag/geen

Ontwikkelpotentieel

Verder historisch onderzoek biedt soms de mogelijkheid om deze waardering te verhogen voor bepaalde elementen. Sommige elementen zijn al uitvoerig bestudeerd, waardoor het ontwikkelpotentieel gering is.

B.5. Onderzoekswaarde

Wat?

Erfgoed heeft een onderzoekswaarde als het potentieel heeft om nieuwe informatie aan het licht te brengen en onderzoeksvragen te beantwoorden. Uit de bronnenstudie van STAP 2 blijkt meestal al of er sprake is van een onderzoekswaarde. Doorgaans zijn het historici of academici die zich over deze waarde kunnen uitspreken, wat niet wil zeggen dat zij niet van lokale kennis zullen gebruikmaken.

Erfgoed heeft een hoge onderzoekswaarde als het potentieel er is om er veel historische informatie uit te halen, door gebruik van archeologische technieken en kunst- of bouwhistorische onderzoeksmethoden. Het is een belangrijke bron en is soms nog onzichtbaar. Er is een groot potentieel voor verder onderzoek.

Voorbeeld geheel

De Sint-Laurentiuskerk in Ename is een opmerkelijk monument waarvan we veel weten. Haar ge-

schiedenis gaat terug tot het jaar 1000. Naar aanleiding van stabiliteitswerken in 1999 kwamen onder meer muurschilderingen tevoorschijn die als de oudste van de Benelux beschouwd worden. Dit was de start van decennia doorgedreven bouwhistorisch en archeologisch onderzoek.

Voorbeeld element

In een kast van een stadskerk trof een erfgoed specialist een stalenboek aan van verschillende stoffen. Het is een schat voor de studie van het textiel in de 18de eeuw.

Sturende vragen

- *Is er interesse van onderzoekers voor dit erfgoed? Verwachten zij dat er veel nieuwe informatie aan het licht kan komen bij de studie van dit erfgoed?*
- *Doet de studie van de bronnen en van de geschiedenis vermoeden dat er nog veel informatie te ontdekken valt?*
- *Is dit erfgoed een belangrijk referentieobject voor de studie van andere gelijkaardige objecten? Zijn er wetenschappelijke studies over andere objecten op dit erfgoed gebaseerd?*

Synoniemen

Op de museale weegschaal: 'informatief'

Verwante criteria uit het *Onroerenderfgoeddecreet*: "Archeologische waarde: een onroerend goed heeft archeologische waarde als het betekenisvol kan bijdragen tot de reconstructie van de bestaansgeschiedenis van de mensheid en haar relatie tot de omgeving door de daar aanwezige overblijfselen, voorwerpen of sporen van de mens en zijn omgeving te behouden of ze met archeologische en natuurwetenschappelijke methoden te onderzoeken." "Wetenschappelijke waarde: een onroerend goed heeft wetenschappelijke waarde als het potentie heeft voor kennisontwikkeling en kenniswinst over een bepaald thema, periode of fenomeen, als het een bijzondere bijdrage geleverd heeft op dat vlak of als het een typevoorbeeld is."

Verwant aan criterium 'Onmisbaar' uit het *Topstukkendecreet*: "Schakelwaarde: het voorwerp of de verzameling is een belangrijke bijdrage in het onderzoek of de kennis van andere belangrijke voorwerpen in de kunst, de cultuur, de archeologie, de geschiedenis of de wetenschap. De ijkwaarde is een typisch wetenschappelijke functie. Bij kunstwerken stemt de ijkwaarde bijvoorbeeld overeen met (het enige) gedateerde en/of gesigneerde kunstwerk van een meester op basis waarvan men de rest van zijn oeuvre kan toeschrijven en dateren. Het kunstwerk levert zo een belangrijke bijdrage in de kennis en het onderzoek van andere belangrijke voorwerpen. In de technische wetenschappen herkent men de ijkfunctie in het prototype van een belangrijk voorwerp. In de wetenschappen heeft een object een ijkwaarde als bijvoorbeeld wetenschappelijke beschrijvingen op dit object zijn gebaseerd; het is het exemplaar dat bij de beschrijving van een species is gebruikt."

Verwante termen: wetenschappelijke waarde, documentatiewaarde, archiefwaarde, referentiewaarde, ...

Weging

Hoog/gemiddeld/laag/geen

Ontwikkelpotentieel

Enkele steekproeven of proefsleuven op de site kunnen soms de waardering aanzienlijk bijsturen; ze brengen aan het licht hoe groot of gering de potentiële onderzoekswaarde is.

C. Sociale waarden

Wat?

Erfgoed heeft sociale waarden als het nog belangrijk is voor groepen in de hedendaagse maatschappij. Het gaat dus over actuele erfgoedwaarden. Binnen een kerkgebouw kan een kapel met haar voorwerpen in het verleden belangrijk zijn geweest voor het sociale leven van een groep, maar als die dat momenteel niet langer is, is dat een historische waarde en geen sociale waarde.

Deze waarden kunnen snel wijzigen wanneer het gebruik en de functie veranderen. Toch zijn ze niet te negeren in de besluitvorming over het erfgoed, zeker bij herbestemmingen. De studie ervan levert dikwijls goede toekomstpistes op.

Wie?

Sociale waarden zijn bij uitstek geen expertwaarden waarover erfgoedsspecialisten in hun eentje kunnen beslissen. Het gaat om de actuele, levende band van mensen met het erfgoed. Normaal wordt hier een scala van belanghebbenden bij betrokken.

De identificatie van belanghebbenden en de beschrijving van het gebruik en beheer leveren een eerste beeld op van deze sociale waarde. Ook internet en sociale media vormen een makkelijk toegankelijke bron. Ook veldwerk is geschikt, met observaties wie dit erfgoed gebruikt en hoe.

Minimaal bepaalt de lokale vertegenwoordiger van de beheerder/gebruiker deze erfgoedwaarden. De begeleider kan het best meehelpen om geen andere belanghebbenden over het hoofd te zien en de waarden te helpen beschrijven.

Synoniemen

Op de Museale weegschaal: sociaal-maatschappelijke waarden

Verwant criterium uit het *Onroerenderfgoeddecreet*: "Culturele waarde: Een onroerend goed heeft culturele waarde als het getuigt van tijd- en regiogebonden menselijk gedrag."

C.1. Identiteitswaarde

Wat?

Identificeren bepaalde groepen zich op dit moment met het erfgoed, en hoe? Het gaat hier om de kwaliteiten van het erfgoed waardoor het een centrum is van traditionele, politieke, nationale, regionale of andere sociale emoties van een gemeenschap. Zij identificeren zich ermee of het is een plek van sociale interactie en samenhang, en ze gebruiken het. Vergeet de senioren en kinderen niet.

Voorbeeld geheel

In dorpen, maar ook 'nieuwe' wijken zijn kerken dikwijls belangrijk voor de identiteit van de lokale gemeenschap. Op de Antwerpse Linkeroever, volgens sommigen een 20ste-eeuwse slaapstad en culturele woestijn, is de Sint-Anna-ten-Drieënkerk voor Linkeroeverbewoners, ook de niet-kerkelijke, een onderdeel van hun identiteit.

Voorbeeld element

Het beeld van de Sedes Sapientiae ('zetel der wijsheid') in de Leuvense Sint-Pieterskerk is ook bekend als de Onze-Lieve-Vrouw-van-Leuven en hét symbool van de Universiteit van Leuven. Het huidige beeld is een naoorlogse replica van het middeleeuwse beeld, maar daar is de identiteitswaarde niet minder om geworden, integendeel.

Sturende vragen

- *Bepaalt het erfgoed mee de identiteit van een organisatie, een lokale, regionale of nationale gemeenschap? Van een parochie, dorp, stad, regio, land?*
- *Gebruiken verenigingen of overheden dit erfgoed als hun embleem of uithangbord?*
- *Vormt het erfgoed de focus van een soort lokale, regionale of nationale trots? Zorgt het voor samenhangigheid tussen mensen? Hoe en voor wie?*
- *Weerspiegelt dit erfgoed een culturele en/of etnische groep of identiteit?*
- *Zijn er mensen begraven en worden de graven bezocht?*
- *Als er schade of verlies van dit erfgoed zou optreden, zou er dan een gevoel van verlies of boosheid zijn bij een gemeenschap?*

Synoniemen

Verwant criterium uit het *Onroerenderfgoeddecreet*: "Sociale waarde: Een onroerend goed heeft sociale waarde als het in de hedendaagse gemeenschap nog een actief, overgeleverd sociaal gebruik heeft of gemeenschapsvormend is blijven werken."

Verwante termen: gemeenschapswaarde, sociale waarde, symboolwaarde, ...

Weging

Hoog/gemiddeld/laag/geen

Ontwikkelpotentieel

Soms wilt u aangeven dat deze waarde in de toekomst sterk kan ontwikkeld worden, bv. door de plaatsing van een element in een andere, meer publieke context. Of indien de toegankelijkheid van een gebouw verhoogd wordt.

C.2. Religieuze en spirituele waarde

Wat?

De religieuze waarde drukt uit welk belang het erfgoed heeft vanuit het geloofsperspectief en de religieuze of spirituele beleving.

'Religieus' slaat op traditionele, georganiseerde en erkende religies, 'spiritueel' op eigentijdse niet-georganiseerde spirituele belevingen, zoals new age of individuele spiritualiteit.

Voorbeeld geheel

De basiliek Onze-Lieve-vrouw Onbevleete Ontvangenis in Oostakker heeft als een van de bekendste en meest bezochte bedevaartsoorden in België een hoge religieuze waarde.

Voorbeeld element

Het 16de-eeuwse Genadebeeld Onze-Lieve-Vrouw van Antwerpen was en is nog steeds het centrum van een grote Mariaverering. Dat blijkt onder meer uit de luisterrijke inrichting van de kapel, de rijke aankleding van het beeld en de talrijke kaarsen, bloemen en biddende gelovigen bij het beeld.

Sturende vragen

- *Zijn er op deze plek bijeenkomsten van religieuze of spirituele groepen? Is het erfgoed belangrijk vanwege z'n functie in de eredienst?*
- *Worden sommige objecten met bijzondere eerbied behandeld? Welke en waarom? Welke zijn gewijd?*
- *Genieten bepaalde objecten een devotionele verering?*

Weging

Hoog/gemiddeld/laag/geen

Ontwikkelpotentieel

Soms wilt u aangeven dat deze waarde in de toekomst nog kan ontwikkeld worden, bv. door het beter inrichten van een ruimte voor een specifieke religie of liturgie.

C.3. Educatieve waarde

Wat?

De educatieve waarde is de eigenschap om de geschiedenis, betekenis en waarden van het erfgoed over te brengen bij een breed publiek. Het erfgoed kan illustratief zijn voor een periode of stroming, of voor historische activiteiten. Het erfgoed kan een groot potentieel hebben om mensen iets te leren, veelal over de geschiedenis.

Voorbeeld geheel

De kathedraal van Antwerpen ontvangt veel scholen en heeft een aantal educatieve pakketten ontwikkeld. Een daarvan is 'de bouw van een kathedraal': welke werklui waren er meer dan 500 jaar geleden actief? Hoe slaagde men erin zulke grote ramen te maken? Over welke materialen beschikte men toen?

Sturende vragen

- *Illustreert het erfgoed duidelijk en goed verstaanbaar aspecten uit de geschiedenis: feiten, activiteiten, stijlen...?*
- *Is er interesse van scholen in dit erfgoed? Maakt het deel uit van educatieve uitstappen?*
- *Kan dit erfgoed op een duidelijke wijze iets moeilijks uitleggen?*

Synoniemen

Enigszins verwant criterium uit het Onroerenderfgoeddecreet: "Herkenbaarheid: geeft aan in hoeverre het onroerend goed een goed herkenbare uitdrukking is van zijn oorspronkelijke functie, uitzicht of vormgeving, of van een belangrijke fase in de latere ontwikkeling daarvan." Ook verwant aan "conditie"

Weging

Hoog/gemiddeld/laag/geen

Ontwikkelpotentieel

U kan aangeven of u denkt dat deze waarde in de toekomst nog kan ontwikkeld worden, bijvoorbeeld door een betere toegankelijkheid, ontsluiting van een plek met duiding en interpretatie.

C.4. Belevingswaarde

Wat?

De belevingswaarde is de esthetische waarde van erfgoed. Dit verwijst naar de zintuiglijke kwaliteiten en de perceptie: zicht, gevoel, geluid, smaak, geur... Visuele kwaliteiten zijn bijvoorbeeld schaal, vorm, kleur, textuur, verhoudingen, silhouet, verrassende zichten, materiaal... Ook geluidskwaliteiten (of juist stilte) kunnen bijdragen aan de kwaliteit van een ruimte. Het gaat om een soort 'sfeer van de plek' of esthetische ontroering die meerdere mensen ervaren.

Dit is de meest subjectieve van de erfgoedwaarden. Ze draagt in hoge mate bij tot een ruimere appreciatie van het erfgoed. Ook al gaat het om een individuele ervaring, doordat meer mensen hetzelfde gewaar worden, krijgt dit een collectief karakter en zo een te beschrijven waarde.

Stilstaan bij de belevingswaarde levert soms verrassingen op én veel input voor ontwerpers van herbestemmingen. Bepaalde aspecten komen naar voren die belangrijk zijn voor het behoud van een plek: een lichtinval, de akoestiek of stilte, een levendig patina of ouderdomssluier. Of er komen elementen aan het licht die storend overkomen.

In deze methode wordt met 'belevingswaarde' NIET bedoeld dat het erfgoed belangrijk is voor de geschiedenis van de esthetica. Dat valt onder de historisch-artistieke waarde.

Voorbeeld geheel

De Heilig Bloedkapel in Brugge is niet alleen een bijzonder architectuurhistorisch monument, maar ontroert talloze bezoekers door het extreme contrast in sfeer tussen de donkere romaanse bened-enkapel en de kleurrijke en feestelijke bovenkapel. De kapel is talloze malen geschilderd, getekend en beschreven en figureert nog steeds in literatuur, bv. in de misdaadromans van Pieter Aspe.

Hoe?

Meestal begint de studie van de belevingswaarde van het erfgoed met een studie van appreciaties van bezoekers en belanghebbenden, in publicaties, de media of internet. Het kan gaan op foto's, getuigenissen,... Ga ook op zoek naar actuele artistieke expressies: hedendaagse kunstuitingen die geïnspireerd zijn door of gemaakt worden voor dit erfgoed zoals tekeningen, artistieke foto's, ...

Belevingswaarde bestuderen en beschrijven gebeurt best met het hele waarderingsteam. Loop door en om het gebouw met 'open zintuigen' en de sturende vragen en/of doe een karakterisering. Deze oefening wordt het best door een begeleider georganiseerd en begeleid, zodat het gestructureerd blijft.

Tip: karakterisering

Een geschikte methode uit de landschapszorg is 'de zintuiglijke karakterisering', een oefening in perceptie waarin de vijf zintuigen worden gebruikt: zicht, reuk, smaak, gevoel en gehoor. De indrukken worden zo goed mogelijk apart geregistreerd en de perceptie gebeurt op verschillende

schalen:

- macroschaal: registreer het erfgoed van veraf, met zijn omgeving
- mesoschaal: registreer het erfgoed op ca. 3 meter afstand
- microschaal: ga dichtbij het erfgoed staan (met de neus erop) en registreer van dichtbij de materialen, textuur...

De registratie van de indrukken kan op verschillende wijzen gebeuren: foto's, video's, tekeningen, notities... Om al te individuele indrukken uit te sluiten werkt u in groep.

Sturende vragen

- *Wordt het geheel als visueel aantrekkelijk of pittoresk ervaren? En wat dan precies?*
- *Is het een populaire locatie voor de opnames van foto's, films of muziek? Waarom?*
- *Inspireert dit erfgoed hedendaagse kunstenaars: poëzie, fotografie, literatuur, volkskunst...?*
- *Zijn er bijzondere kwaliteiten of combinaties van schalen (groot en klein), vormen, materialen, texturen, kleuren, ruimtes, details, bewegingen, eenheid, proporties ... Hoe belangrijk zijn die?*
- *Welke geluiden registreert u en in welke zin zijn ze waardevol of kwaliteitsvol? Wordt het erfgoed gebruikt voor muziekopvoeringen?*
- *Ervaren bezoekers bijzondere geuren of voelen zij kwalitatieve atmosferische omstandigheden?*
- *Waardoor worden bezoekers aangetrokken? Wat lijkt er interessant en in welke mate is dat relevant voor de waardering?*
- *Zijn er verrassingen, wow-effecten? Of juist dingen die ontgoochelend zijn als je dichter komt?*
- *Ervaar je een soort gevoel van een tijds capsule, nostalgie en/of tijdloosheid?*
- *Wordt het erfgoed gebruikt voor recreatieve doeleinden? Hoe, door wie en waarom? Genieten mensen dan van dit erfgoed?*
- *Is er sprake van een mooi 'patina'?*

Synoniemen

Op de museale weegschaal: beleving

Verwant criterium uit het *Onroerenderfgoeddecreet*: "Esthetische waarde: een onroerend goed heeft esthetische waarde als het de waarnemer zintuiglijke schoonheid laat ervaren."

Verwante termen: emotionele waarde, zintuiglijke waarde, sensorische waarde, esthetische waarde, associatieve waarde

Weging

Hoog/gemiddeld/laag/geen

Ontwikkelpotentieel

Een restauratie, conserveringsingreep of nieuwe inrichting die gericht zijn op de esthetiek kunnen in sommige gevallen de waardering aanzienlijk verhogen, bv. het weghalen van een vergeeld en donker vernis of een roetlaag van een plafondschildering.

D. Gebruikswaarden

Wat?

Erfgoed kan belangrijke gebruikswaarden hebben; dat wil zeggen dat het daadwerkelijk gebruikt kan worden, zowel vanuit kerkelijk als economisch perspectief.

Wie?

De huidige en potentiële gebruikers zijn de juiste personen om deze waarden te bepalen. In geval van een fusie zijn vertegenwoordigers vanuit de oude én de nieuwe fusiekerk onmisbaar.

D.1. Kerkelijke gebruikswaarde

Wat?

De kerkelijke gebruikswaarde heeft te maken met het daadwerkelijke gebruik van het erfgoed voor de liturgie, vieringen, gebed, bezinning en andere kerkelijke functies.

Voorbeeld elementen

Recent liturgisch textiel heeft dikwijls geen historische of sociale waarden, maar is soms nog wel prima geschikt voor de uitoefening van de eredienst. Dat maakt dat dit makkelijk herbestemd wordt, naar andere parochies of de missies.

Sturende vragen

- *Hoe vaak wordt dit gebruikt voor de liturgie, het gebed, sacramentele vieringen of voor andere kerkelijke functies?*
- *Hoe belangrijk is het erfgoed voor het functioneren als 'kerk'?*
- *Kan het erfgoed nog gebruikt worden in de actuele liturgie, vieringen, gebedsdiensten of andere activiteiten specifiek voor de kerk?*

Synoniemen

Verwante termen: functionaliteit, utilitaire waarde

Weging

Hoog/gemiddeld/laag/geen

Ontwikkelpotentieel

Als aanpassingen haalbaar en betaalbaar zijn, kunnen sommige objecten terug gebruikt worden. Er is dan een hoog ontwikkelpotentieel.

D.2 Economische gebruikswaarde

Wat?

Met de economische gebruikswaarde bedoelen we in dit stappenplan niet de marktprijs van het erfgoed. Wel bedoelen we daarmee de mate waarin het bijdraagt aan het genereren van inkomsten, dus voornamelijk doordat goederen en diensten eruit voortvloeien, bv. toegangsgelden...

Voorbeeld geheel

Het kleine Sint-Annakerkje van Stene bij Oostende trekt door haar belevingswaarde en historische waarde veel trouwlustigen en bezoekers. Het is een bestemming van veel fietsers. Het kerkje werd zelfs nagebouwd op de hoogste verdieping van een 'huwelijksotel' in Japan. De kerk en de horeca rond de kerk varen daar zeker wel bij.

Voorbeeld element

De Madonna door Michelangelo in de Brugse Onze-Lieve-Vrouwekerk trekt jaarlijks een paar miljoen toeristen en bezoekers en genereert grote inkomsten door de toegangsgelden en de verkoop van kaarsen.

Sturende vragen

- *Trekt het erfgoed omwonenden, toeristen en kapitaal aan? Hoe en waarom?*
- *Is het een bron van inkomsten voor lokale gemeenschappen? Hoe en waarom?*
- *Genereert het werkgelegenheid?*
- *Stimuleert het diensten en goederen?*

Weging

Hoog/gemiddeld/laag/geen

Ontwikkelpotentieel

Aansluiten bij toeristische routes,